

NÆLDER OG NÆLDETØJ

AF MARGRETHE HALD

„Man er tidt af saa fornem Familie, at man ikke tør vide det“, sagde Nælden, den havde ligesom en Anelse om, at den kunde blive til Netteldug, blev den rigtig behandlet.

H. C. Andersen: „Hvad Tidselen oplevede“.

Der er næppe mange, som nu om Stunder rigtig forstaar det betagende i Nældens Fremtidsudsigter, for hvem véd mere, hvad *Netteldug* egentlig er? Anderledes var det i 1870, da H. C. Andersen skrev sit Eventyr, og i 1791, da en Naturhistorie for Børn¹⁾ fortæller: „Netteldug bliver gjort af Brændenælder. Ja, mine Børn, de store Nælder give, ligesom Hør og Hamp, længe Taver, hvoraf den fineste Netteldug kan væves. Men man væver, saavidt jeg troer, ingensteds mere deraf. Det er for dyrt og holder desuden ikke længe. Men Kniplinger skal man hist og her endnu kniple deraf“. Og i en Lærebog for Agerdyrkning fra 1796, forfattet af „en Præst i Sælland til Brug for Landsbye-Præster og andre paa Landet boende“²⁾ gives der udførlig Anvisning paa Nældestænglernes Tilberedning, og det hedder her, at, hvis man behandler dem som Hamp, „da vil man ved Erfarenhed befinde, at Nældernes Taver ere finere end almindelig Hør“. Ogsaa Oehlschläger kender Nældetøjet og véd, at det er et Luksus-Stof, der ikke erhverves uden Møje. I „Fisken“ (1816) lader han den gamle Kone Marcebille sige:

„Undskyld mig, Barn. Jeg kommer noget silde.
Om Dagen maa jeg tiene mig mit Brød.
Du veed det er kun skaaret tyndt for mig.
Jeg gaaer og plukker Nelderne i Grøften,
Hvoraf man væver deiligt Netteldug.
Hvad mine runkne, gustne Fingre plukker,
Bedække siden trinde Svanebarne.
Ak ja — saaledes gaaer det op og ned“³⁾.

4 23/8

Nældetøjet eller Nettelduget nød en fabelagtig Yndest og vakte baade Furore og Forargelse, men det indførtes aabenbart i langt overvejende Grad fra fremmede Lande — en Sag, der gav Anledning til ikke lidet Mishag hos Folk, som ved Udgangen af det 18. Aarhundrede havde gjort Selvforsyningstanken til Kælebarn. Der blev i 1788 udskrevet en Konkurrence om Besvarelse af Spørgsmaalet: „Er det nyttigt eller skadeligt at indføre en National-Dragt?“, og i en af de Paragraffer, hvor man nærmere præciserede Opgavens Art, hed det: „Man vilde, ved at bestemme en egen Nationaldragt, som strækkede sig ikke alene til Snittet, men fornemmelig til Tøiet, hvoraf den skulde bestaae, formere Afsætningen for Landets nyttige Fabriker, og derved erholde et kraftigt Middel til at lede National-Industrien hen til Statens Interesse. I den samme Grad, som Afsætningen af indenlandske Producter og Fabriker ved en saadan Indretning vilde tiltage, i samme Grad vilde Salget af udenlandske Fabrikvarer, og altsaa Overvægten i vores Indførsel formindskes“. Intet Under da, at de fremmede Luksusstoffer kom ud for en strid Modvind hos de Forfattere ⁴⁾, der konkurrerede om Prisen — og herved faar ogsaa Nettelduget sin Bekomst, men netop gennem de brave Skribenters nidkære Fremfærd faar vi en hel Del Oplysninger baade om Nettelduget og om andre Modestoffers Anvendelse og Beskaffenhed: „Vore Koner og Døttre have Klædeskabet fuldt af et halv Snees Silke, Sirtszes, *Netteldugs*-Klædninger af forskellige Farver og Farvers Nuancer, hvoraf faae nogensinde oplides, ei at tale om Floer af de mangehaande Benævnelser, Nettelduge, Linons“, men endog „Damernes Deshabillé er næsten ligesaa kostbar af tyndt Silketøi eller kostbart Netteldug, ligeledes besat med Flor eller Kniplinger, hvilket gjelder for en tre eller fire Skiørter, der bæres paa engang“. Til Smaating som Forklæder og Nattøj kunde en Dame let sætte sig i Udgift paa en halv Snes Rdl. om Aaret, men ikke nok dermed: „Hele Halsens og Brystets

Bedækning er endnu befæstet med et Udenværk af et stort Silketørklæde, der koster fra 2—10 Rdl., ja mere; eller og med et af ostindisk Kattun eller Netteldug, Shawl kaldet, der er endnu meget kostbarere“.

Saavel de moralske som æstetiske Synspunkter voldte Forfatterne mange Anfægtelser: „En efter mit Tykke ikke skiøn Dragt bæres i de sidste Tider meget, og nævnes Chemise de jour. Den skal, saa befaler Moden, være af tyndt giennemseeligt Netteldug. Den ligner en anden Chemise, kun er den omvunden med et Belte og adskillige Baand om Ærmene“. Da Blufærdighed efter hans Mening ikke vel kunde skilles fra „Quindeskiønhed“, ønskede han, at denne Dragt, som dog havde fundet meget Bifald, fremfor alt ikke var „af det giennemseelige Tøi, men i det mindste (som man helst i Førstningen for det meeste saae den) over en kiødfarvet Taftes Underklædning“⁵⁾. Men helt konsekvent virker det just ikke, naar han efter dette gaar imod en Modevending, der krævede en stærkere Tildækning af Kroppen: „Moden har giort en heel Mængde Forandringer. Brystet er, efter dens Lov, nu ei længer ikke alleene ikke blot, men saa afsindigen bedækket og belagt, ikke med Flor, der er ude af Moden, men med Pakker af Netteldug og Linned, at Contouren derved er vanskabt til en saa overdreven Caricatur, at det kan ventes, denne Mode, maaskee inden dette er færdigtrykt, afløses af en anden, der allene i Hovedstaden vil gjøre mange Hundrede Alen Netteldug ubrugbart“. Han endte med en Lovprisning af de solidere Tøjarter og et dødbringende Slag mod alle Luksusstofferne: „Den ubehængte, simple Kiøle, eller Trøie og Skiørt, der hverken over Snøreliv eller cul de ouatte sidder udspiilet, er ligesaa beqvem til enhver Huussyssel som til Dansen i den glade Rad og hvilken ved Kiølen af Flor eller af det fine Netteldug især bliver nu saa kostbar, da dette kielne Tøi sielden udholder mere end een eller to Danseaftner. — Kort; Silketøiet vige, saa-

vidt mueligt, for Klædet, Stoffet, eller det solidere Bomuldstøj; Floret faae reent ud sin Afskeed; Nettelduget, i det mindste de fremmede kostbare Sorter, der ei substituere Linnet omtrent for lige Priis, reise med“.

Det ser imidlertid ikke ud til, at dette Ønske gik i Opfyldelse. Netteldug vandt tværtimod Indpas ogsaa hos Middelstandens Kvinder, og blandt de Varer, Bissekræmmere gik med i Kramkisten, nævnes: „— fine Tørklæder af ostindisk Taft, lange Ruller Netteldug til Gardiner laa sammen med Multom og grønt uldent Damask“ ⁶⁾. En Husholdningsekspert, som i 1796 opregnede, hvad en ung giftefærdig Pige burde forsyne sig med til Ægteskabet, nævner ogsaa Netteldugs Gardiner: „Til den daglige Stue tre Fag, dertil Menage — eller Kappe-Gardiner, dobbelte og tre Breder i Faget, hver halvanden Alen lang af Mousselin eller Netteldug; ialt fire Rigsdaler og tre Mark“ ⁷⁾.

Ogsaa blandt praktiske Raad for Husførelse finder man Anvisning paa Vaskemaader for Netteldug, en Proces, der ikke var saa lidt omstændelig: Tøjet lægges i Blød i koldt Vand i 24 Timer. Hvid Sæbe koges vel i Vand med $\frac{1}{6}$ Brændevin, og Tøjet lægges i, naar Blandingen er lunken. En Tønde, som er aaben i begge Ender, belægges for den ene Ende med tynde Spiler og et Klæde bredes over. I et Fyrfad med Gløder kommes Svovlblomme, Fadet skydes ind under Tønden, saa Røgen kan trække op gennem Tøjet.

Men medens nu visse Folk var imod Import, var der andre, der regnede sig til Fortjeneste i mere end en Forstand, at de skaffede gode Ting ind i Landet. I Vilhelm Helts Digt (1759) siger Købmanden:

„Men siger mig engang, hvor faaer mand disse Varer,
Som holdes af enhver saa dyre og saa rare,
Hvo henter saadant Tøy til os i Landet ind,
Fra Indianens Haand, trotz Vand, trotz Vejr og Vind? ...
Hvor faar mand Netteldug, Skarlaget og Tobin,
Tapeter, Indigo, Maar, Zabel, Hermelin? ...
Ved mig og min Bedriff, jeg sidder ved mit Bord,
Imens min Order gaar omkring den gandske Jord“ ⁸⁾.

Det Spørgsmaal, som det i denne Forbindelse har en vis Interesse at faa opklaret, nemlig hvorfra Nettelduget egentlig kom, oplyses imidlertid ikke her, men i en Bog om Handelsvidenskab fra 1780 hedder det: „Bomulds Manufacturerne i Mark [Brandenburg] ere betydelige. Her forarbeides alle Slags Bomuldstøier af Catuner, Sirtzer, Barchent, Manchester, Nankin, Netteldug . . . I Mark forfærdiges ogsaa en stor Deel Kniplinger, Broderie saavel af Guld og Sølv, som i Silke og Netteldug . . . men i Danmark og Sverige er de preussiske Manufacturer forbudne, og England, Frankerig og Holland, saavel som Sachsen have bedre Varer end Mark kan levere“⁹⁾. Det var altsaa ikke derfra, vi fik det attraaede Tøj, men andre Kilder viser ogsaa Nettelduget tilbage til Østen. Kineserne fik Skyld for at have förfalsket Silketøj med Nældetaver¹⁰⁾, og Det hollandske Kompagni i Indien har saa tidligt som i 1723 fört en udstrakt Handel med Kattuner og Nettelduger fra Surratte og Korromandel¹¹⁾. Ogsaa herhjemme var de yndede Tøjer paa Markedet i Begyndelsen af 1700'erne. Netteldug omtales i et Rim fra 1714¹²⁾ og senere ogsaa i vore Aviser. I Adresse Cont. Efterretning fra 1764¹³⁾ falbydes saaledes blandt Auktionsvarer: „Fine Bengals Bendelstribede Nettelduger, fine hvide Netteldugs Halstørklæder.“ 1775 fortælles om to europæiske Lande, som laa i Krig med hinanden: „Den ene af disse Nationer fört i Krigen en anseelig Handel med ostindiske Nettelduger, men Freden var ikke saa snart sluttet, förend man afskaffede dem, fordi nogle unge Herrer ved deres Hiemkomst forsikrede, at de ikke mere vare i Brug hos Fienden. Det ostindiske Kompagni leed ved denne Forandring i Moden mere end det havde lidt ved den hele Krig“¹⁴⁾. De unge Herrer har aabenbart haft bedre Greb paa at give Nettelduget Banesaar end Moralisten med alle sine Formaninger.

Imidlertid foreligger der fra flere Sider Udtalelser om, at en stor Del af de Tøjer, som forhandlede under Betegnelsen Netteldug, ikke havde noget med Nældestof at gøre; Navnet

skulde Tid efter anden være gaaet over paa Imitationer fremstillet af Bomuld eller af Hør, og allerede ved Udgangen af det 18de Aarh. menes Betegnelsen at være stærkt illusorisk. Det vil naturligvis nu være meget svært at rede dette Spørgsmaal ud til Bunds, dog kan der vist være Mulighed for, at de indførte Tøjer kan have været fremstillede af andre Nældearter end dem, der trives hos os. Saaledes ejer Etnografisk Samling en hel Mandsdragt samt flere Klædningsstykker af Nældelærred, vævet af Caingang Indianerne i Sydamerika¹⁵), og man tør ikke uden videre gaa ud fra, at den der voksende Plante netop er den samme, som vi kender her. I Østen, der altsaa synes at være Hjemsted for Størsteparten af de til Europa hjemførte Nettelduger, trives der netop en bestemt Plante af Nældefamilien, som fra gammel Tid er kendt som Spindplante, og Tøjer vævet heraf kunde derfor med en vis Ret passere under Navn af Netteldug. Planten hedder *Boehmeria nivea*, almindeligvis kaldes *Kinagræs* eller *Ramie*.

Kineserne har fra gammel Tid brugt at give Ramie-Stænglerne en Behandling med Askelud og en Sæbeopløsning, en Proces, de i det længste søgte at hemmeligholde for Europæerne. Plantens Anvendelighed som Textilemne skal være kendt allerede i Oldtiden, og man vil vide, at der er fundet Ramietaver i Mumieklæder. Tøj af Ramie kan blive meget blødt og smidigt, finere end Kammerdug og dog meget stærkt. Det vides ikke med Bestemthed, hvornaar det først blev kendt i Europa, men allerede 1581 omtales, at Hollænderne indførte Ramie, dels i Taver og dels som færdigvævet Tøj¹⁶).

Efter alt dette kunde man maaske mene, at Nældelærred i Virkeligheden enten var et fremmed Produkt indenfor vor Kulturkreds eller en Slags hjemlig Forfalskning. Saaledes forholder det sig dog næppe, thi man kan endnu spore europæiske Traditioner, der tyder paa det modsatte¹⁷). Baschkirerne, Koibalerne og Sagai Tatarerne forarbejdede endnu i sidste Halvdel af forrige Aarhundrede ikke blot Net og Garner af

Urtica dioeca, men ogsaa en Art Lærredsvævninger, som kaldes *Storck*. De nævnte Folkestammer lever paa Grænsen mellem Asien og Europa i et Omraade, hvor man endnu den Dag i Dag kan finde kulturelle Træk, som paa overraskende Maade viser os det gamle Europa. Fra Baschkirerne berettes i 1801, at større Lærredsstykker til Klædninger forfærdiger de for største Delen selv, idet de ogsaa spinder Garn af den almindelige store Nælde. Nælden vokser paa den fede Jord omkring Husene og bliver behandlet om Efteraaret ligesom Hamp: rusket, tørret, lagt i Blød. Basten kan for det meste behandles med Haanden; ved en Slags Brydning befris den for Veddet og bliver til Slut stampet i en Træmorter. Et Handelsbedrag, som ofte forekommer i Turkestan, bestaar i, at Nældetaverne væves ind med Silke, og Tøjet sælges for ægte Damask¹⁸⁾.

Nælden skal ogsaa være anvendt i Finland, før et egentligt Landbrug blev kendt dér¹⁹⁾, og om Vogulerne og Kamtschadalerne hedder det ved Udgangen af det 18de Aarh., at de ikke kendte andet Lærred til det fornødne Linned end det, de fik af Nælder. Fra Schweiz berettes i 1796 om en Præstekone, Mad. Schmid fra St. Steffan i Simmedalen, at „hun har indlagt sig megen Agtelse ved at have ej allene gjort Lærreder, men endog adskilligt andet Tøj af Nelder. Hun har efter Tørring og Hegling behandlet dem som Bomuld ved at karte og spinde dem, og deraf bundet Strømper baade smukke og stærke, desuden har hun ladet væve et Stykke Tøj, 45 Al. langt, hvorudi Hørgarn var Rending og Neldegarn Islæt, og da hun videre havde besørget det trykket, hvorved man erfarede, at Neldetraadene tage godt mod Kulørerne, saae det ud som det bedste Kat-tun“²⁰⁾. Blandt den jævne Befolkning i Tyrol var Nældelærred endnu i Brug i 1917, og det skal lige til vore Dage have holdt sin Plads i Hjemmevæveriet i Schlesien og videre østpaa²¹⁾. Naar man endelig baade i litauiske og ungarske Eventyr møder Motivet med Prinsessen, der skal befri sine forvandlede Brødre fra Trolddom ved at spinde Nælder og væve Skjorter deraf,

kunde det ogsaa tyde paa, at der ligger ældgamle Traditioner bag²²). Det samme Motiv kender vi ogsaa herhjemmefra i H. C. Andersens Eventyr „De vilde Svaner“. Her siger Feen til Elisa: „Ser du denne Brændenælde, jeg holder i min Haand. Af det Slags vokse mange ved Hulen, hvor du sover. Dem maa du plukke, skønt de ville brænde din Hud i Vabler; bryd Nælderne af med dine Fødder, da faar du Hør, med den skal du sno og binde elleve Panserskjorter med lange Ærmer, kast disse over de vilde Svaner, saa er Trolddommen løst.“

Det ligger nu lige for at tænke, at vor Digter har haft Ideen med Nældeskjorterne fra et eller andet Folkeeventyr, men i de danske Eventyr med dette Motiv, som jeg har haft Lejlighed til at gennemse, har det ikke været ved Spinding af Nælder, men af Tidslær, Kæruld, Græs, Spindelvæv o. l., Søsteren skulde overvinde Trolddommen og befri sine Brødre. Det skal naturligvis indrømmes, at Digteren selv kan have skabt de Kombinationer, hans Digting kræver, men det forekommer mig dog, at der er Mulighed for en anden Inspirationskilde. H. C. Andersen fortæller selv, at han i sin Barndom daglig havde sin Gang i det fattige Kvinders Spindestue i Odense Hospital²³), og her kan han have hørt Overleveringen om gamle fynske Arbejdsformer. Saa sent som i 1919 beretter Christine Reimer, at hun paa den nordfynske Slette har hørt Tale om, at Nældelærred forhen skulde være tilvirket dér, dog havde ingen nulevende været med hertil, man havde kun hørt gamle Folk tale derom²⁴).

Det afgørende er imidlertid andre Vidnesbyrd om, at der forud blev vævet Nældetøj paa Fyn. Kirurgen paa Brahetrolleborg, Figadts Hustru, død 1837, udnyttede saaledes, maaske foranlediget af Nødssituationen under Krigen 1807—14, Nælder til Lagener og forarbejdede deraf „Tøier bedre end af Hørgarn“. I 1813 lavede hun 21 Alen Lærred og ligesaa mange Alen Olmerdug, og Aaret derefter, da hun havde avlet to Lispund Nældetaver, fik hun deraf 12 Lommetørklæder, 18 Alen ternet Lærred og 12 Alen Dynevaar. Til Fyens Stifts patriotiske

Forening indsendte hun Prøver baade af Nældelærred og -traad, samt Kohaars Kalmuk og Hvergarn. For denne Bedrift belønnedes den vindskibelige Dame med Rette, idet Præsidenten sendte hende en uskrømtet Anerkendelse, som sluttede med Ønsket om, at „hendes lysende Eksempel maatte vække ædel Efterlignelseslyst hos mange Daneqvinder“²⁵).

Man hører imidlertid ikke noget om, at Fru Figadt fik Efterfølgere i Faget, men saa sent som i 1917 ejede en Familie i Odense et Par Nældelærredslagener, der stammede fra St.Viby paa Hindsholm. Ejerindens Bedstemoder havde faaet Lærredet af sin Moder, men havde selv forsynet Lagenerne med Navnemærker og Aarstallet 1827. Endnu i 1942 var det ene Lagen i Behold, og det er nu i Nationalmuseets Tekstilsamling.

Fornylig har Museet modtaget endnu et Par Prøver paa Nældelærred, men rigtignok fra et ganske andet Omraade. Det har tilhørt Anna Maria Beata Partsch, f. 1806, som boede i Adelby Sogn ved Flensborg, og hendes Datterdatter, Fru Kredslæge Møller, som har skænket Prøverne til Museet, ejer selv to velbevarede og meget smukke Lagener af samme Art. Stoffet er ganske fint og af en mærkelig levende Karakter, omtrent som Shantung. Det kan vist være meget vanskeligt at afgøre, hvor Stoffet oprindelig er fremstillet, men det er ikke udelukket, at vi her har et Produkt fra den gamle Nældemanufactur.

Ved Nationalmuseets etnologiske Undersøgelser er der yderligere fundet svage Spor af Nældetraditionen i andre Egne af Danmark. En gammel Mand paa 80 Aar fortæller (1942), at han husker fra sin Barndom i Østjylland, at hans Fader i stor Udstrækning gjorde Brug af Brændenælder, og at Fremgangsmaaden var følgende: Nælderne, som skulde vokse, til de begyndte at blive tørre, blev rusket op med Rod. Roden blev skaaret fra, og Blade og Frø taget af og lagt til Tørring. Stænglerne blev derpaa samlet i Bundter paa ca. 20 Pund og stillet til Tørring, hvorpaa de sendtes til Aarhus for at bruges til

Lærred. Betalingen var 6 Sk. pr. Pund. En anden gammel Mand paa 85 Aar fra Eskilstrup paa Sjælland husker, at hans Moder talte om Nældelæred, og selv har han, medens han som Dreng vogtede Kvæg i Skovene, taget Taver af tørre Nældestængler til at reparere sine Piske med²⁶).

Idéen at drage Nytte af Nældetaverne er saaledes bevaret lige ind i vor Tid, og den har jo ogsaa allerede været taget op til Prøvelse af den moderne Industri. Det var Fru Elna Fensmark, der i 1917, under den forrige Verdenskrigs Varemangel, førte Tanken frem, og den slog an. Staten bevilgede 10.000 Kr. til Forsøg; der nedsattes et „Nældeudvalg“ til at varetage Sagens Interesser, og en lang Række kyndige Folk ydede en betydelig Arbejdsindsats, Spejdere, F.D.F. og lignende Korps udviste stor Flid og et sandt heroisk Mod ved Indsamling af Planterne. I Rude Skov blev der oprettet en Rødningsanstalt, og her gik Eksperimenterne for sig. Ved Rødning (Raadning) forstaar man en Gæring, hvorved den Kit, der holder Basttaverne sammen indbyrdes og binder dem til Veddet, destrueres. Det viste sig dog snart, at Processen var meget vanskelig, idet forkerte Bakteriekulturer udviklede sig, hvad der baade foraarsagede en ulidelig Stank og svækkede Tavernes Holdbarhed. Paa det Biotekniske Laboratorium paa Polyteknisk Lærestanstalt prøvede man derfor at rendyrke Bakterierne, og endelig kom man saa vidt, at der kunde fremstilles Garnprøver, grovere Tøjer og Sejlgarn; man drøftede ogsaa Muligheden af at afhjælpe den katastrofale Mangel paa Høstbindgarn. Men netop da var Krigen forbi, og Sagen døde hen.

Ved de moderne Dyrkningsforsøg med Nælder er Spørgsmaalet om Jordbundsforholdene ogsaa blevet undersøgt²⁷). Det har vist sig, at Nælden er en krævende Plante, der ynder baade Lys og velgødet Jord, men den kan ogsaa tage til Takke med en mere beskedne Plads, idet den trives udmærket paa Lavmosebund. Denne sidste Erfaring kunde man have hentet allerede hos de gamle Bønder i Norge. I sin Beskrivelse af Sille-

jord Præstegield fortæller Pastor Hans Wille i 1786: „Urtica urens, Eiter = Nosle, og Urtica dioica, Nosle, bruges af alle fattige Folk til Kaal Klogere handle de, der forfærdige meget taaleligt Blaa-Lærret deraf, kaldet Strie, da de dermed besaa et Stykke ubrugelig Eng, indhægne det, og naar denne Ager er moden, behandle de det, som andet Liin. Da dette Blaa-Lærred er meget godt og stærkt, var det at ønske, at den ellers saa foragtelige Nelde allevegne hertil maatte anvendes“²⁸). 1762 siger Hans Strøm: „Urtica foliis oppositis cordatis, item Urtica foliis oppositis ovalibus ere begge almindelige og bekiendte under Navn af Brænd-Hætte eller Brænde Nott, item Nælde . . . Ved denne Urt maa jeg erindre som noget mærkværdigt, at Indbyggerne i Naboe-Fogderiet forarbejde grove Lærreder deraf, ligesom af Hør eller Blaar og sælge samme til Søndmør, hvor man i denne og flere Poster er mindre oekonomiske“²⁹). Og i Beskrivelsen af Gulbrandsdalens Provstie (1785) meddeler H. F. Hiorthøy: „Nelde (Urtica) kaldes af Bønderne her for Brændhettor . . . Efter Hr. Strøms Beretning skal Bønderne i Nordenfiord i Bergens Stift benytte sig af den ligesom Hørr og deraf bearbejde skjønt Lærred; men uagtet jeg i 14 Aar har opholdt mig i Gloppens Præstegield i Nordfiords Provstie, har dog denne oekonomiske og roesværdige Brug af Nelden været mig ubekiendt, men efter Beretning maae jeg som Herr Strøm melde: at paa Hedemarken findes de som benytte sig af Nelden til saadant Brug“³⁰).

I *Sverige* har Netteldug formentlig spillet en lignende Rolle som hos os³¹). I et Inventarium fra Fogdø Kirke nævnes blandt en Del forskellige Stoffer indkøbt til Brudeskrud i 1723 ogsaa „Nätteldug till krage“³²), og i Nordiska Museet og Göteborg Museum findes to meget smukke Netteldugskjoler af sen Dato, den ene dateret til 1840erne, den anden til ca. 1860³³). Om det hjemmegjorte Nældetøj er det ulige vanskeligere at skaffe Oplysninger, men morsomt nok kan en nu i København boende gammel Dame, som er født i Blekinge 1868, fortælle, at hendes

Moder arbejdede Nældestilke igennem paa samme Maade som Hør. Taverne kartede hun ind med Uld og af Blandingen strikkede hun Strømper, Luffer o. l., som blev meget varme⁸⁴).

En Oplysning af ældre Dato faar man i Kungl. Vetenskaps Akademiens Handlingar fra 1761 under en Omtale af Landbrugets daarlige Tilstand: „Qvinfolkens omtänksama flitighet kan aldrig nog berömmas. De söka igenom väfnad, spåne och strumpstickande ersätta hvad som brister, förmedelst et svagt Jordbruk. Strump-stickande idkas i synnerhet ganska flitigt, äfven af Manfolken om vinterqvällarne. Här tilverkas väfnader af Lärft, Blaggarn, Valmar m. m. så vackra, som de kunna begäras af dem, som nästan ej haft annan Läromästare, än naturlig skickelighet. Borås-boerne upköpa här alt hvad tilverkas kan. Härigenom får Allmogen något understöd, som likväl icke vil vara tilräckeligt när Säden och Linet är dyrt. Fru Friherrinnan Mariane Cojet på Dömostorp, har af nässlor låtit bereda et vackert Lin och upgöra det til spånad“⁸⁵). Andetsteds fortællles, at man har faaet Prøver af Traad spundet af Meliloti-stjelkar (Stenkløver). Traaden var temmelig fin og stærk.

Fra flere Lande berettes det altsaa, som vi har set, at Almuen i afsidesliggende Egne endnu i det sidste Par Aarhundreder har kendt Brugen af Nældens Taver, og det Spørgsmaal rejser sig derfor, om det er en Idé af nyere Dato, opstaaet isoleret her og dér, og fremkaldt af Nødssituationer, eller om der ligger gamle Traditioner bag.

Det synes at være Sprogforskere, som først er kommet paa den Tanke, at Nælden har været benyttet som Spindplante i ældgammel Tid. Etymologerne mener, at man allerede i indogermansk Tid har forfærdiget *Net* af Nældegarn, og om den sproglige Herkomst af Ordet Nælde siger den svenske Forsker E. Tegnér saaledes: „nässla, för nätla, nätzla och även näta är liksom nät bildat ur en utvidgning af samme urstam med betydelsen „hopsno, spinna“, som möter oss i det latinska

neo och som med något ändrad betydelse återkommer i tyskans nähen. Kvinnorna i huset som spunno voro desamma som sydde, betydelseövergången låg därför nära till hands. Av nässlans fågor hämtade de, på en tid då bomullen ännu ej kommit i bruk, stundom materialet till sin spånad³⁶). Naar selve Ordet *Net* (nat = at knytte) er bleyet Betegnelsen for et aabent Stykke Tekstilværk, fører dette ogsaa Tanken hen paa tidlige Haandarbejdsmetoder. Vi kender indenfor primitiv Tekstilkunst flere meget enkle Former for Net-Teknik, som stiller yderst beskedne Krav til Redskaber, og det siger sig selv, at Mennesker paa lave Kulturtrin ikke gør deres første Forsøg paa at fremstille deres Tekstilprodukter ved Hjælp af indviklede Apparater. En Sammenvridning eller Sammenvikling af dertil egnede Stoffer, som tilfældigt er ved Haanden, f. Eks. Bast, Ranker af Planter eller Straa og Stængler, og som har vist sig at besidde en vis Smidighed og Styrke, vil først komme til Anvendelse. Typologisk set maa et Net følgelig anses for et tidligere Tekstilfænomen end et regulært Stykke Væv. Der forekommer da ogsaa Net-Værk blandt Stenalderfundene baade i Schweiz og i Finland^{36a}), og det eneste Stykke danske Tekstil, vi kender fra Stenalderen, er netop en Stump af et Net, dannet i en enkel Løkketeknik; Materialet er her, ifølge E. Rostrups Bestemmelse, Bast af Træ. Fortsætter man Undersøgelsen af vore Oldtids-Tøjer fra de senere Perioder, stiller det sig desværre saaledes, at Tekstiler af Plantetaver forekommer sparsomt i vore Oldtidsfund; de vegetabiliske Stoffer synes at have ringere Modstandsevne overfor Destruktion end Materialer af animalsk Oprindelse. Fra Ældre Bronzealder kender vi saaledes kun Tøjer af Uld, og først i et Gravfund fra Voldtofte (Flemløse Sogn, Baag Herred) træffer vi nogle ubetydelige Fragmenter af et fint hvidt Stof af lærredsagtig Karakter. Fundet, der dateres til Yngre Bronzealders andet Afsnit (Sophus Müllers 8. Bronzealderperiode), indeholder baade dan-

ske og indførte Sager; det blev i sin Tid fremdraget af Frederik den Syvende og indkom til Nationalmuseet 1862 og 1865, men Fundoplysningerne er ikke gode.

Da Professor Billé Gram i sin Tid udførte en Del Analyser af Tekstilstoffer fra Jernalderen for Nationalmuseet, modtog han ogsaa en Prøve af Lærredsstoffet fra Voldtofte og udtalte herom, at det var af ren Hør³⁷). Allerede i 1935 har Professor Knud Jessen set en Prøve af Voldtofte-Lærredet og ytret Tvivl om Holdbarheden af denne Bestemmelse; Sagen blev dog den Gang ikke nærmere prøvet. Da det nu havde vist sig, at Nælden ofte under primitive Forhold havde været brugt som Tekstilplante, henvendte jeg mig til Professor Knud Jessen og bad om, at Botanisk Museum vilde undersøge, om der kunde være Mulighed for, at Nældetaver kunde forekomme i vore „Linnedstoffer“ fra Oldtiden, navnlig i Voldtoftetøjet, som er det ældste. Professor Knud Jessen satte straks en Undersøgelse i Gang og overdrog Arbejdet til Magister Mogens Køie, som derefter meddelte: „De i 1941 oversendte Traadprøver (Mus. Nr. 26436) viste sig alle at bestaa af *rene Nældetaver*. Fra Bille Grams Undersøgelse modtoges tillige 2 mikroskopiske Præparater, Stoffet i disse (Mus. Nr. 26436 og 20084), begge fra Voldtofte, var ligeledes *rene Nældetaver*“³⁸).

Da Voldtofte-Fundet indeholdt baade danske og udenlandske Sager, kunde „Linnedstofferne“ naturligvis ogsaa være indførte, men det forekommer mig dog usandsynligt, at man skulde have importeret Tøj af Nælder, som man formentlig har haft til Overflod indenfor sine nærmeste Omgivelser. Nodder af Nælden er saaledes paavist i danske Aflejringer fra Overgangen mellem senglacial og postglacial Tid³⁹). Men hertil kommer, at man i det norske Skibsfund fra Kvalsund, som dateres til Ældre Jernalder og kun er et Par Aarhundreder yngre end Voldtofte-Fundet, har fundet Stængler af Nælder i betydelig Mængde⁴⁰). Professor Knud Jessen, som i 1929 bistod de norske Botanikere med Undersøgelsen, skriver, at Nælde-

stænglerne gør Indtryk af at have været udsat for en Rødningsproces, og den Omstændighed, at de laa samlede i Bunke, tyder ogsaa paa, at de er henlagt for et bestemt Formaal, formentlig for tekstilt Brug, og det giver da endnu et Støttepunkt for, at Nældetøjet fra Voldtofte-Graven er et hjemligt Produkt⁴¹⁾.

Selv med dette spinkle Materiale tegner der sig nu en fornuftig og sandsynlig Linie for Anvendelsen af vegetabiliske Plantestoffer i Tekstilkunstens Barndom. Paa det første Stadium har man sikkert kun benyttet brugbare Ranker og Stængler af Vildplanter i deres naturlige Tilstand. Det næste Led i Udviklingen maa bestaa i, at der foretages en Art Forædlingsproces, hvorved Basten eller Tavestoffet bliver befriet for de øvrige Bestanddele. Det tredie Trin maa være afhængigt af en vis Udvikling i Jordbrugskulturen; thi det vil betinges af en rationel Dyrkning af særlig velegnede Planter, som senere ved hensigtsmæssig Beredning kan afgive et større, eventuelt ogsaa et kvalitetsmæssigt bedre Tavestofudbytte end Vildplantens.

Ikke alene i Tekstilverdenen har Nælden haft sin Betydning, den har ogsaa gjort sig gældende som *Madplante*, og herom giver de førnævnte Præster ogsaa Oplysninger fra *Norge*. Hans Wille siger: „Nosle bruges af alle fattige Folk til Kaal og ædes siden med Begierlighed, da andre mere velmagende Urter forbigaaes. De koge den helt og have Melk derpaa og spise den saaledes“; og Hans Strøm beretter fra Søndmør: „Nælde bruges om Foraaret, naar de spirer op blandt andre Urter, til Græs-Kaal, men holdes siden for at være forgiftige, hvilket og stadfæstes hos Linæo“. For *Sveriges* Vedkommende er det da en Selvfølge at undersøge, hvad Linné siger derom, og i hans *Skånska Resa* (1749) hedder det: „Nätslor voro här plåkade til grönkål, såsom det allmänt sker i Sverige om vår-tiden, så länge denna nätsla är späd och ännu ej fingers lång, men sedan hon blifver större, ätes hon hvarken af människor, kor, getter, får, hästar eller svin, utan endast af några fjärlar. När denna nätslan blifvit kokad til grönkål och äten, märker man af

henne ingen medicinsk kraft eller urin-drifvande, den hon likväl märkeligen förorsakar, om hon kokas och drickes sedan hon blifvit fullvuxen. Somlige lägga til denna sin nätsle-kål bladen af ängelöken eller gemen - eller ock spansk körfvel, at kålen må få angenämare smak; andre bruka plåcka bladerna af sqvaller-kål ... och åtskillige andra växter, utan åtskillnad, hvarigenom ofta händer, at folket, som äta kålen blifva vimmerkantiga, hvarföre ock jag för min egen räkning icke gerna äter grönkål om våren, der jeg icke sjelf får se förut, hvad örter äro plåckade til denna rätt⁴²⁾.

Nældesuppe og Nældegrød spises almindeligt i Sverige den Dag i Dag, og om Foraaret, naar Nælden er fin og frisk, falbydes den paa Torvene i de svenske Byer. Det er blot Topskuddet med to Sæt Blade, man anvender. Nælden kan ogsaa tørres, bedst paa et skyggefuldt Sted, og opbevares til senere Brug. Bladene udblødes da i Vand nogle Timer før Kogningen, og af Ekstrakten kan tilberedes saa fortrinlige Ting som en Drik til Maaltidet, indeholdende samtlige for Legemet nødvendige Næringssalte, en fortræffelig Eddike og et ligesaa udmærket Haarvand⁴³⁾.

I en gammel dansk Kogebog hedder det ogsaa, at „Nælde-Blade ere nyttige at kaage Kiød med, som ellers formedelst Ælde ikke vil blive mørt“, men selv om man i en moderne Kogebog kan finde Opskrifter paa Nældesuppe, har man egentlig ikke haft Indtryk af, at Nælden nyder nogen Popularitet som Madplante her i *Danmark*. Claus Seidelin fortæller i sin *Levnedsbeskrivelse*^{43a)} om Peter den Stores Besøg i Nykøbing F. 1716, at „om morgenen tiilig derefter, saae mand nogen tusind Feldt Kedler ved stranden med ild under, hvortil de stialt alt hvad der kunde brende, og samlede dertil alt hvad grønt af Nelder Skarntyder og deslige de kunde finde, som de skar og hakkede smaat og kastede i Kedlerne, og skar saa een salt Sild smaae dertil i hver Kedel, og naar det hafde faaet et opkaag var Suppen eller Kaalen færdig, som de hastig for-

tærede, og gick med deres Kedler ombord igien“. Meningen med denne Optegnelse er sikkert, at Falstringerne ikke selv har kendt eller kunde tænke sig at nyde saa mager en Suppe, og det overraskede derfor ikke saa lidt, at Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelse paa en Forespørgsel gennem Dagspressen i 1942 modtog en hel Række Meddelelser, hvoraf en Del fra gamle Folk, som priste Nælden som en velsmagende og sund Spise. De fleste kendte den anvendt som Spinat eller som Suppe, enkelte mente, at den kan blandes i Grønkaal, og efter en haard Vinter, hvor Kaalen har lidt Skade af Frost, skal Nælden være en fortrinlig Erstatning for Grønkaal. Nældeblade skal ogsaa kunne hensaltes paa samme Maade som Snittebønner for at bruges ved Vintertid. To Meddelere berettede, at Nælden maa være den ene af de ni Slags Urter, som skal kommes i Skærtorsdags-Kaalen, og den ene Hjemmelsmand gav i Tilgift den Oplysning, at man da var beskyttet mod Trolddom Resten af Aaret ⁴⁴).

Til Dyrefoder har Nælden fremdeles det bedste Lov paa sig, saavel for Heste som for Svin og Fjerkræ, og for Kalkunkyllinger, der er lidt sarte af sig i den første Levetid, er et Blandingsfoder af Nælder og hakkede Æg det bedste Middel til at sikre dem en god Start i Tilværelsen. Ikke blot blandt Bønderne er dette bekendt, i „Praktisk Haandbog for værende og vordende Husmødre“ (1849) anbefales, at Høns faar et Tilskudsfoder af Boghvede, Hampefrø og hakkede Nælder blandet med brændte og knuste Ben; det befordre Æglægningen ⁴⁵); og en Oeconomia af 1733 siger: „Nelder hacket iblandt Hvede-Kli skal man give Hønsene at æde, saa gjøre de mange Æg; men de unge Høns skal man give først Neldefrø, hvilket er ligesaa godt“.

Ogsaa som Farveplante skal Nælden have ~~hatten~~ vis Værdi. Roden giver uden Tilsætning en grøn Farve, med Tilskud af Køkkensalt en mørkegrøn, med Allun en gul og med Vitriol en olivengrøn Nuance.

ai gien
Høns

H al

H de

Fiskerne skal ligeledes her og dér have brugt hele Nældeplanter til at røge Fisk ved ⁴⁶). Endvidere anbefales den som Vaskemiddel ⁴⁷); man kan af Nælde-Aske fremstille en Lud, hvis Virkning skal bero paa Plantens særlig høje Potaskeindhold. Endelig hedder det, at en frisk Nælde er særlig god til at rense Flasker med.

Som *Lægeurt* har Nælden nydt den største Anseelse fra gammel Tid ⁴⁸); den har været Universalmiddel mod de mest forskelligartede Sygdomme. Her kan kun gives nogle faa Eksempler fra dens udbredte Virkefelt. Den regnes først og fremmest for ufejlbart som Gigtmiddel, og Kuren er følgende: Man plukker saa mange Nælder, at de helt kan dække en Seng, saa klæder man sig af og lægger sig i Nælderne. Jo mere forbrændt man bliver, des bedre hjælper Kuren. Det onde siges at trække ud med Vablerne ⁴⁹). Endnu lever der gamle Folk, der kan fortælle om, at en rask lille Pisketur med Edderbrændnælder helbreder for Gigt og Muskelsvind. En Cyprianus fra Fyn anviser følgende Middel for Frysen: „Tag Neldefrøe og kaag det i Vin og lad det blive kalt. Smør saa det heel Legem dermed“ ⁵⁰).

Ifølge Christiern Pedersens Lægebog (1533) helbreder Nælden for Skab: „Tag oc stød Æder Neller met lidet salt oc gnid de skabbede lemer der met, thi de hele oc døde ormen paa liffuit“ ⁵¹). Det samme Middel helbreder forresten gale Hundes Bid, ligesom det læger alle „onde, fule og fordærvelige Saar ... adskiller ogsaa alle Knorter, Knuder og kolde Hævelser“. „Mod hastigt paakommende Udslag af Vabler bruges Nælderødder, knusede mellem Steene, paalagde“ ⁵²). Og i C.E. Mangors „Land-Apotek“ (1767) hedder det: „Saften af smaae spæde Nælder er god i Lungesyge, 3 eller 4 Skeerfulde hver Morgen med Melk eller Vand. Man kan og koge en Drik af smaae hakkede Nælderødder“ ⁵³). Det er endnu en kendt Sag, at samme Middel, anvendt til Haarvask, giver en skøn og yppig Haarvækst. Et Raad mod Koldfeber, givet af „den kloge Kone i Ravnelunde“ lyder paa, at man skal slaa Mælk paa Nælderødder og grave

dem ned — „Hjælper det ikke, saa skader det ikke“ — ⁵⁴). Tørrede Nældeblade kan enten alene eller sammen med Løvet af andre vilde Planter anvendes til en „Urtepose“, der giver Varme og Lægedom, om den lægges paa det syge Sted. Og saa sent som i 1940 har en gammel Kone fortalt mig, at Nælde-The helbreder Tuberkulose.

At en hel Del lignende Husraad stadig er kendt i Befolkningen, fremgaar ogsaa tydeligt af de Oplysninger, som Nationalmuseets Etnologiske Indsamling har modtaget i 1942. Man bruger i stor Udstrækning Ekstrakter af Nældens forskellige Dele: Rod, Blade eller Frø, som enten udtrækkes med Vin, Sprit eller Brændevin eller koges af i Vand. Vædsken indkoges i visse Tilfælde med Honning eller Kandis, og Midlerne ordineres mod allehaande Lidelser, ligefra Eksem til Nyresygdomme og Hoste. Det er dog umiskendeligt, at de er Varianter af Raadene fra de gamle Lægebøger, og dette gælder ogsaa, naar man faar at vide, at den berømte kloge Kone i Vindblæs helbredede Kirtelsaar med en Salve af knuste Nælder og Kogsalt, og at „Truntesmeden“ i Esrum, som nok heller ikke var saa lidt „klog“, kunde afværge Virkningen af Hugormebid med en Salve af Nælder, som han havde knust med Forhammeren paa Ambolten ⁵⁵). Større Indrømmelse for Selvstændighed maa man vist gøre den kloge Kone, som kunde helbrede „Agt“ (Gigt?) i Hovedet ved at blæse gennem en Nældestengel.

Vil man nu mene, at Godtfolk og kloge Koner i Naivitet har overvurderet Planten, kan det dog være værd at minde om, at den svenske Forfatter Niels Hewe i sin Bog „Välsignade Växter“ (1940) oplyser, at ingen vild Plante overgaar Nælden med Hensyn til Næringsalte og Vitaminindhold. Den indeholder Hensyn til Næringsalte og Vitaminindhold. Ogsaa den Skik at spise Nældeblade som Salat faar videnskabelig Afstivning; i 1924 har Professor N. Dobreff i Nældebladene opdaget et Sekretin, som i det mindste er Spinatsekretinet jævnbyrdigt ⁵⁶).

Men naar der nu ligger saa megen Realitet til Grund for den

Tillid, Nælden har nydt gennem Tiderne, kan det egentlig ikke forundre, at *Folketroen* er gaaet et Skridt videre og har tilkendt den baade overnaturlig Kraft og Evne til at give Varsler for Fremtiden. Slaar man sig med en Nælde, kan man af det Antal Vabler, den sætter, tælle sig til, hvor mange Aar, der skal gaa, før man indtræder i Ægtestanden. Planter en Pige en Nælde i vaadt Sand, og bøjer den sig i Løbet af Natten, viser den, fra hvilken Side hendes Bejler vil komme. Bøjer den Toppen nedad, skal Spørgeren snart dø⁵⁷). Hvis mange Nælder gror sammen, menes dette at være Tegn paa, at uskyldigt Blod er udgydt paa Stedet. Disse Nælder kan aldrig udryddes; de vil altid komme igen og vidne om den Ugerning, der er sket. Andre mener, at der under en saadan Nældekoloni er Nedgang til de underjordiskes Bolig, og at Nælden viser Lynet Vej dertil⁵⁸). Endvidere beskytter Nælden ved sin Brænden mod Trolddom og forhindrer Mælken i at blive forhekset af Hustrøld og Hekse; den hindrer, at Kaalen bliver ædt af Sommerfuglelarver, og den beskytter Mennesker og Dyr mod Utøj.

Paa Sjælland har Nælden været knyttet til en mærkelig Overtro, som endnu for et Par Menneskealdre siden stod til Troende. Man mente, at en Kvinde, som skulde føde et Barn, kunde unddrage sig Smerten derved, hvis hun krøb igennem en Horseham — den Hinde, som omgiver et nyfødt Føl —, men til Gengæld vilde Barnet rammes af en Forbandelse: blev det en Dreng, skulde han blive Varulv, blev det en Pige, skulde hun blive en Mare. Kunde det imidlertid lykkes nogen i det rette Øjeblik at kaste en Nælde paa den Kvinde, som saa forpusteligt vilde lade Afkommet undgælde, vilde hun blive hindret i sin Udaad⁵⁹).

Men om Brændenælden ikke just har vundet Yndest ved et mildt og indsmigrende Væsen, har den dog forstaaet at hævde sig paa en Maade, der ogsaa appellerer til Humoren, for nægtes kan det jo ikke, at den trods alt har erhvervet sig en vis Popularitet i Folkeviddet. Talemaaden om, at „kloge Høns gør og i

Nælder“ synes uopslidelig og egnet for at varieres og vendes mod hver den, som kommer ud for et lettere Uheld med komisk Skær; den gaar da ogsaa igen i et Rim ⁶⁰⁾ som:

„Prinsen af Noer, han gør i Beter,
men hvori gør Fætter Peter?
I Nælderne, min Ven“ ⁶⁰⁾.

At turde vove „et Greb om Nælden“ er blevet et billedligt Udtryk for højt moralsk Mod, og at der skal Mod til i Omgang med den bidske Plante, er jo en Sag, som ikke kan overses, naar en Herre, som man skulde tænke i Besiddelse af en vis Immunitet, har givet Anledning til Mundheldet: „Jeg kender Krudet, sagde Fanden, han havde brændt sig paa Nælderne“. Det er altsaa ud af hans egne Erfaringer, den inderlige Skadefryd er rundet, som lyser ud af et andet Skæmtesprog: „Velkommen i det grønne, sagde Fanden, han satte sin Oldemor i Nælderne“.

H de
de H
H de

NOTER

¹⁾ G. C. Raff: Naturhistorie for Børn. Kbh. 1791, S. 48. Sml. ogsaa Simon Paulli: Flora Danica. Kbh. 1648, S. 376: „Til Beslutning paa disse Nelder vil jeg her ogsaa paaminde, at mand aff de store Nelders Stengler kan gjøre Veff, men aldrig blifuer den saa huid som den aff Hør blifver bereed. Det sorte Floor, som blifuer brugt paa Hatten, naar mand sørger, blifuer ogsaa gjort aff Nelders Stengler.“ — ²⁾ L. M. Wedel: Oeconomisk-patriotiske Afhandlinger. Kbh. 1796, S. 11—15. — Se ogsaa: Magi for Fruentimmere, Kbh. 1802: „Man samler Nelderne ved Enden af Augustmaaned, ogsaa i September, alt eftersom Veiret har været tørt eller fugtigt til. Naar man mærker, at Bladene begynde at hænge ned ad og ville visne, Stenglerne blive gule og Frøet falder udaf Bælgene, saa skjærer man Stenglerne af med en Segl tæt ved Roden, uden at beskadige Roden, som siden hvert Aar skyder nye og flere Stengler frem. De indsamlede Nelder breder man nu ud i Luften og lader dem i to Dage tørres, paa det at Bladene let kunde gaae løs fra Stenglerne. Derpaa røster man dem ligesom Hamp, binder dem i Knipper, og lader dem ligge 6 til 7 Dage, mere eller mindre efter Vejrligets Beskaffenhed i rindende Vand. Efter denne Røstning maa man lade dem blive ret tørre, og ligge paa et tørt Sted, for efter Bequemmelighed at kunne bruge dem. Det øvrige videre Arbejde bestaaer i de lange Traades Tilberedelse, hvorved man betjener sig af samme Redskaber som ved Hampen, eftersom og begge Vexten have megen Liighed med hinanden og give en Traad og Lærred af lige Farve og Tykthed. Fordelen af Nelde-Lærredet er oisensynlig, da Vexten i sig selv hverken behøver at passes eller gjødes, ei heller nogen egen Jordmon, eller udfordrer den den ringeste Omkostning, ligesom Landmanden ikke heller derved for-

hindres fra sit andet Arbeide. Det deraf forfærdigede Lærred lader sig ogsaa ikke alene blege hidere; men endog hastigere end Hampelærredet. Der kan ogsaa af Neldegarnet forfærdiges en Art af meget fint Kattung, hvorved det kommer an paa, at man tilbørlig brækker Traadene, paa det at det som er meest uldet kan tages for sig selv. — ³) A. Oehenschläger: Fiskeren. 1816. S. 5. — ⁴) C. Pram: Forsøg om Dragten især for Danmark og Norge. Kbh. 1791, S. 352, 299, 300, 344, 335, 375. — ⁵) Dansk Folkemuseum. Kjole Nr. W 6 a er af hvidt tyndt Tøj og føret med gult kødfarvet Satin, ganske som C. Pram beskriver. Flere af Museets Kjoler, f. Eks. W 8 a 342/1896 (fra 1820'erne) og W 8 n 286/1928, er antagelig af Netteldug. Kjole Nr. W 8 l 526/1923 stammer fra Ostindien. Materialet i Kjole Nr. W 8 h 426/1926, dateret til Tiden efter 1798, er undersøgt af Mogens Køie, som udtaler, at Stoffet efter al Sandsynlighed er Ramie (*Boehmeria nivea*) og at Hør eller andre almindeligt anvendte Tavestoffer ikke har kunnet paavises. Museets Protokol benævner hyppigst de lette hvide Stoffer som Moll eller ostindisk Moll, en Betegnelse, som antagelig er givet, da Kjolen blev indført i Museets Protokol. Moll eller Mull er ganske vist Navnet paa et let hvidt Tøj, som oprindeligt kom fra Ostindien, men det skal være mere aabent end Netteldug. — ⁶) Rist: Soldater. Kbh. 1878, S. 78. — ⁷) Den erfarne Raadgiverinde. Kbh. 1796, S. 73. — ⁸) Vilh. Helt: Curieuse poetiske Skrifter. Kbh. 1759, S. 80. — ⁹) Ludovici: Forsøg til et fuldstændigt Kiøbmandsskab 3. D. I. B. S. 302—303, 309. F. Tobler omtaler i „Deutsche Faserpflanzen und Pflanzenfasern“ S. 77, at der var en Nældemanufactur i Leipzig i 1723. Man hører ogsaa om denne fra 1751. Meyers Vareleksikon vil vide, at Netteldugsproduktionen hovedsagelig foregik i Holland og Frankrig, men i det væsentligste ophørte ved Bomuldens Indførelse, og Stine Rodenstam fortæller i sin Afhandling „Om lin och nässlor som spånadsämne i Jämtland“ (Jämtnen 1917, S. 26), at der forhen krævedes af Leverandører af Tovværk til den franske Flaade, at der skulde blandes mindst 25 % Nældetaver i Materialet, for at det kunde godkendes som fuldt holdbart. — ¹⁰) H. I. Hannover: Tekstilindustri I. Kbh. 1924, S. 124—128. — ¹¹) Ludovici: Anf. Skrift S. 7, 10. ¹²) N. Lucoppidan: Tobacks Berømmelse. 1714. S. 14. — ¹³) Sml. ogsaa De Kongelige Laugsartikler for 1730. S. 293 hedder det: Lærets Kræmmere maa allene handle med alle slags Læret, Cammerdug og Cattuner item alle slags Floor, Kniplinger og Knytninger af Traad, alle slags Bendeler og Traad, og alt hvis som af Hør, Hamp eller Nelle Garn kand gøres, og som ingen Gemenskab med Silke eller Ulden-Vare kunde have, dog skal det ey dermed være formeent adskilligt Læret, som her i Landet gøres, endnu herefter som tilforn offentlig paa Torvene om Torve-Dagene at sælge“ — ¹⁴) Sneedorffs samtlige Skrifter. I. Kbh. 1775, S. 164. — ¹⁵) Mandsdragt, bestaaende af Lændeskørt, ærmelos Trøje og Kappe. Mus. Nr. H. d. 101, 106, 105. Desuden ejer Etnografisk Samling fire andre Klædningsstykker af Nældetøj fra samme Lokalitet: H. d. 107, 107, 102; H. c. 235. Jeg takker Dr. Kaj Birket-Smith, som har henledt min Opmærksomhed herpaa. — ¹⁶) H. I. Hannover: Tekstilindustri. I. Kbh. 1924, S. 124—27. — ¹⁷) I Tyskland skal man først paa 1800-Tallet have anstillet planmæssige Forsøg med Dyrkning af Nælden. At dette er sket paa Grundlag af en gammel Overlevering, synes oplagt. Fra Tyskland stammer saaledes det ældste kendte litterære Vidnesbyrd om Brændenælden som Tekstilplante, idet Albertus Magnus (1193—1280) omtaler Nældetøjet og tillægger det Egenskaber, som savnes baade ved Hør og Hamp. — Fra Østeuropa berettes fra Begyndelsen af det 19de Aarh., at adskillige russiske Folkeslag af den tilberedte Nælde virkede ikke blot Fiskegarn men ogsaa allehaande Klædemon. — ¹⁸) V. Hehn: Kulturpflanzen und Haustierte. Berlin 1874. S. 511. Det lyder lidt mærkeligt med den nævnte Bankeproces,

men det svarer til Oplysninger fra anden Side, gaende ud paa, at Nældestænglerne skal knuses i Leddene, ellers vil Taven knække paa dette Sted. — ¹⁹⁾ P. v. Möller: Strödda Utkast rörande Svenska Jordbrukets Historia. Stockholm 1881. S. 181. U. T. Sirelius: Finlands folkliga Kultur II. S. 30 (Svensk Oversættelse i Dansk Folkemuseums Bibliotek). Samme: Die Handarbeiten der Ostjaken und Wogulen (Journal de la Société Finno-Ougrienne, XXII. 1904. S. 21—24). Sirelius beskriver her en Behandlingsmaade af Nælden, som er mere primitiv end den danske (se foran i Note 2). Redskaberne er en Kølle eller en Morter og en Skrabekniv af Træ, og en egentlig Rødning anvendes ikke. — ²⁰⁾ L. M. Wedel: anf. Skrift S. 13 „Af lige Dele Nælde- og Humletaver kan fremstilles meget stærke Sække“. — ²¹⁾ Michael und Arthur Haberlandt: Die Völker Europas. Stuttgart 1928. S. 518. — ²²⁾ Johannes Bolte und Georg Polivka: Anmerkungen zu den Kinder- u. Hausmärchen der Brüder Grimm. I. Leipzig 1913. S. 231. Jeg takker Arkivar Hans Ellekilde for denne Henvisning. — ²³⁾ Baade fra de gamle Koner i Odense Hospital og fra Moderen, hvis Slægt vistnok havde landlig Tilknytning, kan H. C. Andersen have kendt Nældetraditionen. — ²⁴⁾ Christine Reimer: Nordfynsk Bondeliv i Mands Minde V. Kbh. 1919. S. 678. — Aftenposten, 8. Dec. 1918. — ²⁵⁾ N. Beck: Fyns Stifts patriotiske Selskab gennem 100 Aar. Odense 1910. S. 51. — ²⁶⁾ Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelse 1942. — ²⁷⁾ F. Tobler: anf. Skrift S. 77—84. I Tyskland og Østrig gjorde man i 1916—18 Forsøg med Nældens Anvendelighed og kom til det Resultat, at Vildnælden var væsentlig at fremskaffe i tilstrækkelig stor Mængde paa samme Tid og af ensartet Modenhedsgrad. En rationel Dyrkning menes derfor at være Betingelsen for Sagens Fremtidsmuligheder. Vildnælden gav under forrige Krig et Taveudbytte paa 3 %, ved Markdyrkning 4—5 %; nu har man ved planmæssig Krydsning fremavlet en Kultursort, som skal kunne give ca. 13 % Tavestof. Medens Vildnælden, om den skötter sig selv, forgrener sig stærkt, og i bedste Fald opnaar en Højde paa 1½ Meter, busker Kulturælden sig mindre og kan blive ca. 3 Meter høj — i Gennemsnit 2½ Meter. Udbyttet ansættes pr. ha til 6—8000 kg lufttørrede Stængler, som kan afgive 750—1000 kg Tavestof, et Resultat Forfatteren erklærer for svarende til Udbyttet af Hør; dog faar man Indtryk af, at der er visse Vanskeligheder ved at befri Taven for Skæverne. Den Behandling, som den tyske Industri anvender i Øjeblikket, er den samme som for Ramie. Metoden skal dog være lovlig kostbar, og det økonomiske Problem ligger saaledes ikke i Dyrkningsmaaden alene men ogsaa i Billiggørelsen af Udvingingen. — ²⁸⁾ Hans I. Wille: Beskrivelse over Sillejord Præstegæld. Kbh. 1786. S. 130. — ²⁹⁾ Hans Strøm: Physisk og oeconomic Beskrivelse over Søndmør I. Sorø 1762, S. 137. — ³⁰⁾ H. F. Hjorthøy: Physisk og oeconomic Beskrivelse over Gulbrandsdalens Provstie. Kbh. 1785. S. 94. — P. v. Möller: anf. Skrift S. 181. — Der har været fremført den Antagelse, at Nælden af de skandinaviske Udflyttere skulde være medtaget til Island for at dyrkes der som Kulturplante — en Sag, der dog vistnok ikke rigtig er Klarhed om. Norske Stednavne som Nosleland og Naadland tyder paa, at Nælden har været dyrket i Norge (Hjalmar Falk: anf. Skrift S. 78). — ³¹⁾ Begejstringen over Nettelduget synes ikke mindre i Sverige end i Danmark. Stina Rodenstam meddeler (Jämten 1917, S. 25), at der i en Forordning imod Luxus, geldende fra 1718—1730 under Trussel om Straf forbydes „Tjänste, soldats och båtsmans hustrur“ at bære Netteludg. — ³²⁾ Anders Billow: Fogdö Kyrkas Brudskrud. Fataburen 1917. S. 57. — ³³⁾ Marita Lindgren-Fridell: Textilier efter 1800. Textil II, Stockholm 1940. S. 408—409. — ³⁴⁾ Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelse 1942. — ³⁵⁾ Kungl. Vetenskapsakademiens Handlingar för 1761. S. 275, 321. Ogsaa Meliloti-stjelkor (Sten-

kløver) skal kunne give en fin og stærk Traad, ligesom Overleveringen vil vide, at Kaalstokke og Humletaver er brugelige i Tekstilt fremstillingen. Magi for Fruentimmere, Kbh. 1802, giver følgende Anvisning paa Beredning af Humleranker: Om Høsten tager man Humlerankerne, skærer dem i tre Alen lange Stykker og røster dem enten i Vand eller paa Tagene, hvor der inde fra gaar en Damp eller Os, eller ogsaa i Sne. Naar de har ligget den hele Vinter, tørres de godt, og Rankerne svinges ligesom Hør og kan derpaa hegles, idet Brydning ikke behøves. Humleranker bliver ellers bedst røstede, om man først lægger dem nogle Nætter i Duggen og derpaa i flydende Vand; de tørres i Luften, tærskes, brydes og behandles iøvrigt som Hør. De Lærreder, der væves deraf, bliver langt stærkere end dem, der forfærdiges af Hør eller Hamp. Stina Rodenstam bringer (Jämtan 1917, S. 25) en Udtalelse fra 1792 af C. F. Hoffberg om, at man af Humleranker og Nælder kan tilberede Tøj. I Adresse-Cont. Efterretning for 25. Juli 1763 læses: „I Leipzig er udlovet en Belønning af 10 Rdlr. til den Papiir-Mager, som til næstkommende Michaeli Messe kan levére det bedste Riis Papiir, som er gjort af Basten af Morbær-Træ. Viger, Nelder, Humle-Ranker eller noget saadant, i Steden for af Klude, som nu ved sidste Krig er blevet særdeles rare“. — ³⁶⁾ E. Tegnér: Plister, Svenska Studier tillägnade Gustav Cederschiöld, 1914, S. 449. Hellquist: Svensk etymologisk Ordbok. Lund 1935—39, S. 715. — ³⁷⁾ Emil Vogt: Geflechte und Gewebe der Steinzeit. Basel 1937, S. Pälse: Ein steinzeitlicher Moorfund (Finska Fornminnesföreningens Tidskrift XXVII, 1920, S. 17). R. Indreko: Steinzeitliche Netzteile aus Narva (Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VII, 1931, S. 129). — ³⁸⁾ Sag af $\frac{2}{5}$ 1896 i Nationalmuseets I. Afd.s Arkiv, Mus. Nr. 26436 og 20084. — ³⁹⁾ Mogens Koie: Tøj fra yngre Bronzealder fremstillet af Nælde (*urtica dioeca* L.). Aarbøger for nordisk Oldkyndighed. 1943, S. 99—102. — ⁴⁰⁾ Knud Jessen og Jens Lind: Det danske Markkruddts Historie. Kbh. 1922, S. 444. — ⁴¹⁾ Knud Jessen: Nelden i Kvalsund-Fundet. Bergens Museums Skrifter, Ny Rekke, II, Nr. 2, 1929, S. 22. — ⁴²⁾ Ifølge Gudmund Hatt: Landbrug i Danmarks Oldtid, Kbh. 1937, S. 33, og Aarbøger for Nordisk Oldkyndighed 1938, S. 221—23, er Hørrønnen ikke paavist i Danmark for Førromersk Jernalder. Den Tanke, at andre Plantetaver kan have været kendt og anvendt forud for Hørrønnen, synes nærliggende. Primitive Folk i Nutiden f. Eks. Giljaker og Ainoer syer deres Hundeskindspelse, Fodtøj m. m. med Nældetraad. Gudmund Hatt: Arktiske Skinddragter i Eurasien og Amerika. Kbh. 1914, S. 43. — ⁴³⁾ C. v. Linné: Skånska Resa. Lund 1874, S. 11. — ⁴⁴⁾ N. Hewe: Välsignade Växter. Sthlm. 1940, S. 218—21. — ⁴⁵⁾ T. Hindenburg: Claus Seidelins Levnetsbeskrivelse. (Historisk Tidsskrift, 3. R. II, Kbh. 1860—63, S. 271). Meddelt af Mag. V. Hermansen. — ⁴⁶⁾ Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelse 1942. — ⁴⁷⁾ Praktisk Haandbog for værende og vordende Huusmødre. Kbh. 1849, S. 292. — ⁴⁸⁾ I. W. Hornemann: Forsøg til en dansk oeconomic Plantelære 1821, S. 929. Ogsaa i Estland anvendes Nælder til Røgning af Fisk. G. Ränk: Vom Halten und Konservieren der Fische in den Dörfern am Peipsi (Eesti Rahva Muuseumi Aastaraamat VII, 1931, S. 134. — ⁴⁹⁾ Christine Reimer: anf. Skrift S. 62. — ⁵⁰⁾ Simon Paulli: anf. Skrift S. 378: „Efterdi Galenos vidher, at mand udi gamle Dage om Fornødenhed det udkrefvede / hafuer beredt sig Mad aff Nelder / oc Plinius lærer at om de blifue ædne den stund de ere spæ om Foraaret, da holdes de for at kunne fordrifue oc befrie een fra Suigdomme det ganske Aar igiennem. Da er det vel troligt at den Vane er der aff kommen i brug at gamle Qvinder oc andre fattige Folk berede sig endnu aarligen Kaal aff de smaa tynde og spæ Nælder saavel som ocsaa de smaa Kaalblade, ung Persille oc ung Kørvel . . .“ — ⁵¹⁾ Ribe Stifts Tidende 21. Juni 1940. — ⁵²⁾ En gammel fyensk Lægebog eller

Cyprianus, ved Kai Uldall, Odense Amts Aarbog 1916, S. 523. — ⁵¹⁾ Christiern Pedersens Lægebog 1533 v. Poul Hauberg. — ⁵²⁾ I. N. Wilse: Physisk, oeconomisk og statistisk Beskrivelse over Spydeberg Præstegield. Christiania 1779, S. 435. — ⁵³⁾ C. E. Mangors Land-Apotek, ved I. C. Tode (6. Opl.). S. 82. — ⁵⁴⁾ Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn 29. Juni 1819. (Meddelt af Mag. Victor Hermansen). — ⁵⁵⁾ Baade det Arnamagnæanske håndskrift Nr. 187, 8vo, udgivet af V. Såby, Kbh. 1883, som indeholder en dansk Lægebog fra 14. Aarh., og Simon Paullis Flora Danica (1648) meddeler nogle af de samme Raad. — ⁵⁶⁾ Niels Hewe: anf. Skrift S. 218—19. — ⁵⁷⁾ Ugens Nyheder, (Tillæg) 8. Juli 1932. — ⁵⁸⁾ Dansk Folkemindesamling, Isted Sogn 1939, Seddel No. 3345. — ⁵⁹⁾ Nationalmuseets Etnologiske Undersøgelse 1942. — ⁶⁰⁾ V. Kristiansen: Ordbog over Gadesprog (1868).